

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

II. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2017ko maiatzaren 10, 11 eta 12
Iruñea, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

GIZARTE ZIENTZIAK ETA ZUZENBIDEA

**Generoa mingain puntan: Lezo
eta Pasai-Donibaneko nerabeen
hizkuntz-praktiketara egindako
hurbiltze etnografikoa**

Jaime Altuna

225-233 or.
<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.ii.02.27>

ANTOLATZAILEA:

ELKARLANEAN:

LAGUNTZAILEAK:

Generoa mingain puntan: Lezo eta Pasai-Donibane nerabeen hizkuntz-pratikatara egindako hurbiltze etnografikoa

Jaime Altuna Ramírez

*Antropologia Feminista Ikerketa Taldea (AFIT)- Balioen Filosofia eta Gizarte Antropologia EHU
jaimealtunaramirez@gmail.com*

Laburpena

Ikerketa lan honetan generoa eta hizkuntza lotzeko ahalegina egin dut, sozializazio sexistak euskararen praktika sozialean duen eragina aztertuz. Pasai Donibane eta Lezoko 12 eta 16 urte bitarteko nerabeekin egindako ikerketa etnografikoa izan da, euren perspektiba erdigunean jarritz. Ondorioztatu dut, batetik, Pasai Donibane eta Lezoko nerabeen artean euskararen erabileran genero ezberdintasuna ematen dela, nesken euskara gehiago erabiltzeko joera berretsiz. Bestetik, hizkuntza erabiltzeko moduetan ezberdintasun argiak ematen direla jaso ahal izan dut. Hizkuntza-praktiken inguruan genero perspektibarekin egindako ibilbide etnografiko honetan, emakume eta gizonen arteko desberdinkeria azalarazi dela esan daiteke.

Hitz-gakoak: Hizkuntzaren Antropologia, Generoa, Nerabezaroa, Euskara, Haurtzaro eta Nerabezaroaren Antropologia, Etnografia

In this study I have looked at gender socialization and language, related to the use of Basque language among young people. On the basis of linguistic anthropology, feminist anthropology and the ethnography of childhood and adolescence, I have conducted a short research with adolescents (12 to 16 years old) from Lezo and Pasai Donibane (Gipuzkoa). In the end, I can bring the following conclusions. On the one hand, there is a difference in the use of the Basque language among the adolescents of the mentioned towns: girls tend to speak more in Basque than boys. On the other hand, there are also significant differences in the way girls and boys use the language and approach to it. In short, after using a gender perspective for the analysis of linguistic practices, the ethnographic research shows some inequalities between men and women.

Key words: Linguistic Anthropology, Gender, Adolescents, Basque language, Ethnography of childhood and adolescence.

1. Sarrera

Hizkuntza eta bere erabilerak gizartearen isla dira. Hizkuntza ez da diskurtso, arau, uste eta praktiketatik aparte dagoen egitate autonomoa, eta gizarte egiturek eta agentziek hizkuntzen bizitza bideratzen dute. Bestalde, gizartea generoaren arabera antolatua dago eta, norbanakoen sozializazio prozesuan “bi sexuen” arabera bereizketa egiten indar eta energia handia erabiltzen denez, esperokoa da horrek hizkuntzaren gizarte erabileran ere eragina izango duela.

Artikulu honetan generoa eta hizkuntza lotzeko ahalegina egin dut, sozializazio sexistak hizkuntzaren praktika sozialean duen eragina aztertuz. Genero perspektibarekin egindako hizkuntzaren azterketa sozialaren bidez, emakume eta gizonen arteko gizarte desberdinkeria ikusarazi daitekeela uste dut, eta ikuspegi horrek estrategia edo ildo eraldatzaile batzuk eskaini ditzake.

Hausnarketa hauek bideratzeko, 2016an Gipuzkoako Pasai Donibane eta Lezoko 12 eta 16 urte bitarteko nerabeekin¹ garatu dudak ikerketa etnografiko batean oinarrituko naiz: 2016an Ikasketa Feministak eta Generokoak Masterrean burutu nuen “Euskara generoaren ispiluan barrena: hizkuntza praktikak, bizipenak eta gogoetak Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeen artean” izeneko Master Amaierako Lana². Ikerketa horretan gazteen perspektiba erdigunean dago; aktoreen iritzia eta hausnarketatik abiatu naiz, Haurtzaro eta Nerabezaroaren Antropologiaren planteamendu teoriko-metodologikoak erabiliz. Antropologian ohikoak diren tekniken bidez nerabeen hizkuntza sozializazioan ematen diren prozesuetara hurbilketa egin dut, nerabeen praktiken azterketa eginez eta nerabeen hausnarketetatik abiatuz.

Horretarako, etnografia lanetan ohikoak diren hiru teknika erabili ditut. Batetik, behaketa parte-hartzailea eta talde-dinamiken bidezko hausnarketak egin ditut. Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeekin egon naiz; zortzi arratsalde pasa ditut beraiekin. Behaketa hauetan, behatutako praktiken ohiko jasoketa egiteaz gain, elkarrizketa informalak bideratu ditut eta Haurtzaro eta Nerabezaroaren Antropologian proposatzen diren zenbait talde-dinamika erabili ditut. Guztira 65 nerabeekin izan naiz: 33 neska eta 32 mutil. Bestetik, bost talde-elkarrizketa egin ditut, nerabeen artean ematen diren diskurtso nagusiak identifikatzeko (guztira 20 gaztek parte hartu dute). Azkenik, testuinguru kultural, sozial eta linguistikoa ulertzeko dokumentazio lana burutu dut.

2. Helburuak

Ikerketa honen xede nagusia nerabeen hizkuntza-praktiketara eta diskurtsoetara gerturatzea izan da genero-rol arabera ezberdintasunik ematen ote den esploratuz. Sozializazio sexistak hizkuntzaren erabileran sozialean duen eragina behatu nahi izan dut, helburu zehatz hauen bidez:

- Sozializazio sexistak 13-16 urteko nerabeen euskararen praktika sozialean duen eragina esploratzea.
- 13-16 urteko nerabeen bizipenetan eta diskurtsoetan genero-rolen arabera hizkuntza ezberdintasunik identifikatzen eta deskribatzen ote duten jasotzea.
- Hizkuntza ezberdintasun horien nolakotasuna identifikatzea eta genero ikuspegi baten bidez ulertzea..

3. Ikerketaren muina eta ondorioak

Hitz bat erabiltzen dudanean -esan zuen Humpty Dumpty mesprezu handiko doinu-, hitz horrek nik aukeratzen dudana esan nahi du... ez gehiago ezta gutxiago ere.

Kontua zera da – esan zuen Aliziak- ia eragin dezakezun hitzek hain gauza desberdinak adieraztea.

*Kontua zera da – esan zuen Humpty Dumptyk- aruemailea nor den, horixe da dena.*³

Humpty Dumpty-k adierazten duen bezala, gakoa aruemailea nor den jakitea da. Beste hitz batzuekin esanda, kontua zera da: boterea nork duen jakitea. Horregatik, bai genero dinamiketan, eta bai hizkuntza dinamiketan ere, botere harremanei begiratu behar zaio kultur arauak, diskurtsoak eta praktikak zein diren ulertzeko. Hizkuntza gizarte logika orokorrean zeharkatuta dago eta, gainera, oso aldagai berezia da kultura baten barruan hedapen elementu delako eta, era berean, ispilu gisa funtzionatzen duelako. Hizkuntza egitate konplexua da, eta bere bitartez botere sinbolikoa ezartzen da. Hizkuntzen erabileraren bidez, beraz, botere

¹ Gaur egun ez da erraza adostasun orokor bat topatzea haurtzaroa, nerabezaroa eta gaztaroa mugatzen dituzten adinen inguruan. Osasunaren Munduko Erakundeak dio nerabezaroa 10 eta 19 urte arteko garaia dela, eta gaztaroa 15 eta 24 urte artekoa. Ikerketan parte hartu dutenak 12 eta 16 urte bitartekoak dira. OME-ren sailkapenaren arabera denak nerabeak lirateke, eta batzuk gazte gisa ere izendatu litezke. Nik *gazte* eta *nerabe* gisa izendatu ditut adin horretakoak gaztaroaren prozesuaren lehen etapan txertatuta dagoela iruditzen zaidalako.

² Master Amaierako Lan horrek UPV/EHUko Berdintasunerako zuzendaritzaren diru laguntza izan zuen Genero ikuspegia barne hartzen duten master amaierako lanak egiteko laguntzen deialdian (2015/2016).

³ Lewis Carroll-en “Alizia, ispiluan barrena” liburuko VI. Kapituluko zita (Carroll, 1995)

harremanak ezartzen dira, eta sortzen diren hierarkia horietan generoa garrantzitsua da. Hau da, gizonak eta emakumeak hizkuntzaren bidez lortu dezaketen kapital sinbolikoa⁴ ezberdina da eta desberdinkeriak sortzen ditu.

Baina, era berean, sozializazio prozesua zeharkatzen duen genero eraikuntzak subjektuen hizkuntza-praktika ezberdinak sortzen ditu. Hau da, generoak eragina du elkarren artean ezberdin gisa eraikitzen diren subjektuen (gizonen eta emakumeen) hizkuntzaren erabileran. Hori izan da nire ikerketaren abiapuntua (sozializazio sexistak hizkuntzaren praktika sozialean duen eragina aztertzea), eta egindako esplorazio teoriko-metodologikoan Kritika Feministan eta Hizkuntzaren Antropologian ainguraketa sendoak topatu nituen.

3.1. Genero identitatea: subjektu ezberdinak eta harreman hierarkiak sortuz

Kritika Feministak duela hamarkada batzuk ezarritako oinarri teorikoak oso baliagarriak egin zaizkit generoaren eraikuntza soziala ulertzeko. Kritika Feministak aspaldidanik zehaztu du emakume eta gizonen kategoriak eta bien arteko harremanak gizarte eraikuntzak direla. Virginia Maquieira-k idatzi zuen bezala, “botereko eta desberdinkeriazko harremanak genero desberdintasun gisa eraiki izan dira sare soziokultural osoan” (2001:129). Modernitatearen identitate eraikuntza bi kategoriatan arabera eraikitzen da, sozializazioa prozesua zeharkatzen duen generoak banakako jarraibideen aukerak murriztuz eta elkarren artean ezberdinak diren subjektuak eraikiz: gizonak eta emakumeak. Gainera, bi multzoen artean harreman hierarkikoak ezartzen dira, gizonen ezaugarri maskulinoak prestigioatuz eta gizonen botere posizioa eta hegemonia ahalbideratuz (Connell, 1997:39).

Kritika Feministak oso argi adierazi du genero sistemaren bidez botere maskulinoa ezartzeko dauden mekanismoak. Gayle Rubin-ek 1975ean idatzitako *The traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of sex* testuan zehaztu eta zabaldu zuen diferentzia sexualaren eraikuntza sozialaren ideia. Rubinen ustez, gizarte orok sexu-genero sistema bat du gizon eta emakumeak sortzen dituen haien arteko ezberdintasunak azpimarratuz, eta antzekotasunak ezabatuz (1986:115). Mendebaldeko egungo gizarteetan bereizketa kulturaren sozializazioaren bidez ezartzen da: “mutilak eta neskak, hau da, etorkizuneko gizonak eta emakumeak, balio eta printzipio diferenteekin eraiki behar dira, eta euren bizitzetara zentzu diferenteak eman, heldu bihurtzean gizartean funtzio ezberdinak -eta hierarkizatuak- bete ditzaten” (De Miguel, 2015). Sozializazio horren arabera, Modernitatean zirriboratu ziren eta gaur egun arte iritsi zaizkigun, gizon eta emakumeen ezaugarri ezberdinak ezartzen dira. Gizonari arrazoiak egotzen zaio, ezaugarri hauen bidez definituz: indarra, aktibitatea, autonomia, independentzia, sexualki oldarkorra... Emakumeari, ordea, natura egotzen zaio ezaugarri hauen arabera: pasibotasuna, ahultasuna, besteen iritzien menpekotasuna, apaltasuna, lotsa, umiltasuna, sedukzioarako gaitasuna... Ezberdintasun hauek garai eta tokiaren arabera ñabarduraz betetzen dira, baina oinarrian dauden sailkapen dikotomikoaren ezaugarriak bizirik mantentzen dira.

Era berean, azken urteetako feminismoaren identitatea osatzeko prozesuaren inguruko planteamendu berritzaileak iradokitzaileak dira hizkuntzaren bidez osatzen dugun identitate prozesua ulertzeko. Judith Butler-en ustez, ekiteak eraikitzen gaitu, ez dago ezer zehatzik aurretik osatzen gaituenik. Generoa etengabe jokatzeko (*performatzen*) dugunez, generoa ez da identitatea, errituala baizik. Identitatearen osaketan, beraz, izateari baino ekiteari begiratu behar zaio, etengabea den prozesua dela kontutan hartuta (Butler, 1990:198).

3.2. Hizkuntza-ikerketak genero ikuspegiarekin

Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeekin garatutako ikerketa hau Hizkuntzaren Antropologian azken hamarkadetan proposatutako kontzeptuetan eta ikuspegi oinarritzeak hizkuntza-praktikei begirada berri batekin hurbiltzeko aukera eman dit. Alde horretatik, planteamendu teoriko-metodologiko horiek oinarritutakoak suertatu zaizkit sozializazio bidez egiten den sexuaren arabera banaketaren sailkapena egiteko (mutilek zer egiteko gai diren erakutsi behar

⁴ Pierre Bourdieuren ustez egunerokotasunean oso arraroa da hizkuntza komunikazio tresna gisa erabiltzea: hizkuntza-truke orok ekonomia printzipiotan oinarrituta dago eta irabazi sinbolikoa (pertsonala eta soziala) irabazteko helburua du (Bourdieu, 1985:40)

dute, neskek bere izaera zertan datzan adieraztea dute helburu), eta batzuen eta besteen hizkuntza-praktika ezberdinak oinarritzeko. Hizkuntzaren bidez ere desberdinkeria eta botere harremanak ezartzen dira. 1960ko hamarkadan, soziolinguistikaren garapenarekin batera, iritsi ziren arlo honetako azterketa sendoenak. William Labov-ek New Yorken egindako ikerketa-lanak aipatu izan da erreferentziazko lan gisa. Lan horren arabera, sexua ezinbesteko aldagaia zen ikuspuntu eta azalpen soziolinguistikoa garatzeko orduan eta garai hartan jasotako datuek generoaren araberrako jokaera ezberdinak azaleratzen lagundu zuten. Hortik aurrera, eta teoria feministak garatzearekin batera, hainbat proposamen jorratu ziren emakumeen eta gizonen arteko hizkuntza-ezberdintasunak genero sisteman oinarrituta zeudela aldarrikatuz: Robin Lakkoff, Barrie Thorn, Nancy Henley... (Hernandez, 2004).

Baina nire ikerketarako bereziki interesgarria suertatu zait Penélope Eckert-ek garatutako ildoak. Eckert-ek hiztunen hizkuntzen erabileraren nolakotasuna abiapuntutzat hartuta, erabilera horretan generoak eta hizkuntza-komunitatearen egituraketak duen protagonismoari erreparatu zion (Hernandez, 2005:49). Generoa erdigunean jarrita, “Gender roles and ideologies create different ways for men and women to experience life, culture and society” (Eckert, 1989:247), hizkuntzaren praktika sozialean aldagai horrek duen eragina aztertu zuen, soziolinguistikan adina eta klase aldagaiekin egiten ziren azterketekin konparatuz eta osatuz. Abiapuntu horretatik Eckerten ustez gizonezkoak eta emakumezkoak azpitalde soziolinguistiko ezberdinetan hazten direnez, hizkuntza erabilera eredu ezberdinak garatzen dituzte.

3.3. Transmisioa eta errua: emakumearen rola euskararen sozializazioan⁵

Egungo hizkuntza-praktikak aztertzeke eta ulertzeko testuinguru sozio-historikoari begiratzea interesgarria izaten da. Hori dela eta, ikerketa hau euskararen sozializazioan emakumearen rola zein izan den aztertuz hasi naiz. Azkeneko bi mendeetan Euskal Herrian hizkuntza-ordezkapen prozesua eta emakumeen bazterketa era paraleloan gertatu dira. Biak arlo publikotik kanpo geratu ziren, eta azken hamarkadetan “etxetik ateratzeko” ahalegina handia egin bada ere, oraindik, bai euskararen biziberritze prozesuan, bai emakumearen askapenean ere, bide luzea egiteke dago.

Euskararen transmisioaren eta zaintzaren papera emakumearen bizkar geratu dira, nolabait euskararekiko ardura femeninoa indartuz. Azken bi mendeetako diskurtsoetan eta praktiketan konstante gisa agertu zaigun transmisio ardura hori. Emakumeei ezarritako papera hizkuntzaren birsorkuntza ziurtatzea izan da. Amaren figuraren bidez, iragana eta etorkizunaren arteko lotura irudikatu izan da, horretarako transmisioaren ardura estrategia sinboliko indartsua bihurtuz. Hala ere transmisioa nahiko rol pasiboa da, ez da dinamikoa: zuk duzun zerbait ematen duzu, baina ez da oso ekintza sortzaile aktiboa eta ez du beti eman beharko lukeen emaitza lortzen. Eta emaitzarik ematen ez duenean emakumeak erruduntzat hartzea ohikoa ere izan da. Horregatik, zenbaitetan euskararen galeraren errua emakumeei leporatzea ere ohikoa izan da. Ardura, beraz, emakumeen esku utzi bada ere, eta euskararen euste eta biziberritze lanean andreak lan handia egin badute ere, paradoxikoki arlo publikoan gizonezkoak izan dira euskararen (hitzaren) jabe agertu direnak. Emakumeei transmisore papera egotzi zaie, baina euskararen biziberritze dinamika publikoan ez zaie protagonismoa aitortu.

3.4. Nerabeen praktikak: kirola, festa eta mugikorra

Bestalde, sarreran adierazi den bezala hizkuntza eta bere erabilerak gizartearen isla dira. Horregatik, nerabeen hizkuntza-praktikak ikertzeko komeni da nerabezaroan eta gaztaroan nabarmentzen diren praktiketan murgiltzea. Hasteko azpimarratu behar da gazteria sortutako gizarte kategoria dela, eta hari loturiko hainbat kontzeptu (nerabezaroa besteak beste) testuinguru sozial eta historiko jakin batean sortutako gizarte eraikuntzak dira. Gazte-kultura aldatuz joan den kontzeptu eta praktika izanik ere, gazte gisa izendatuak direnek euren berezko

⁵ Euskal Herrian emakumeak euskararen sozializazioan izan duen (eta egotzi zaion) rola aztertzeke, azken hiru hamarkadetan gaia ikertu duten hainbat egile jarraitu ditut. Besteak beste: Teresa Del Valle (1985, 1999), Idoia Fernandez (1994), Mercedes Ugalde (1995), Nerea Aresti (2000), Miren Llona (2002), Lore Agirrezabal (2009), Ainhoa Acosta (2013), Oihana Garcia (2016).

kultura (arau, bizimodu, ikuspegi...) sortzeko gaitasuna dute (Feixa, 1999). Ikerketan parte hartu duten Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeek gaztetasuna ezaugarri positiboen bidez deskribatzen dute, eta gazteen identitatea kirola eta festarekin oso lotuta agertzen dela esan daiteke. Adinkideen taldeari berebiziko garrantzia ematen diote eta jaiotza urtea eta sexua dira lagun-talde ezberdinak osatzeko funtsezko ezaugarriak. Lezo eta Pasai Donibaneko 12 eta 16 urte bitarteko nerabeen artean ez dira estilo ezberdinetako gazte-kulturak agertu, eta euskara pisu gutxiko aldagaia da euren burua definitzeko edo aurkezteko orduan.

Bestalde, nerabe hauen praktikak laburbildu ditzakegu aisialdiko jarduerak garrantzi handia hartzen dutela esanez. Kirola oso presente dago, nahiz eta, mutil eta nesken artean joera ezberdinak nabari diren. Nesken artean kirol praktika ohikoa da baina ez da hain orokorra eta kirol-espezialitateetan aniztasun handiago dago. Mutilek garrantzi handia ematen diote futbolari, eta euren bizitzaren erdigunea dela adierazten dute. Bestetik, nerabe hauentzat kalea da aisialdi ez-formalari dagozkion jarduerak egiteko erabiltzen duten espazioa. Lagunartean kalean egote horretan ere ezberdintasun batzuk deskribatu dituzte, mutilek neskek baino gehiago mugitzeko joera dutela adieraziz. Azkenik, oso esanguratsua da telefono mugikorrek nerabeen aisialdian duten erabateko presentzia, eta aurretik aipatutako beste praktika batzuekin, adin honetakoentzat duten garrantzia bizitza sozialaren erdigunean egoteko:

M1: Nik ez det ia erabiltzen mobila.

N1: Bai! Ixo! Ez dezu edaten, ez zera ateratzen gauetan, ez dezu mugikorra erabiltzen, o sea!... Kar, kar, kar...Ez dezu erderaz hitz egiten...

M2: Ez dauka "vida sozialik"

(Lezoko gazteak, 13-14 urtekoak)⁶

3.5. Nerabeen hizkuntza-praktikak: gaztelania nagusi nahasketa giroan

Gaztetxoan hizkuntza-sozializazioari dagokionez, Lezon eta Pasaian garatu dudan ikerketan nahiko argi ikusten da nerabeei euskarak gauza handirik ez diela eskaintzen euren gazte-identitatea eraiki ahal izateko: euskararekin lotzen duten guneak batez ere eskola eta etxea (neurri txikiagoan) dira. Baina nerabezeroan gune hauek garrantzia galtzen dute aisialdiko jardueren aldean. Eta aisialdi eremuan garatzen dituzten praktika nagusienetan (kirola, musika, komunikabideak...) euskararen presentzia oso apala da. Horrek, nire ustez, ondorio logiko bat dauka: haurtzaroan baliagarria zitzaien hizkuntza (euskara) ordezkatu edo osatu behar dute, eta hori, hizkuntza-mudantza⁷ prozesuaren bidez ematen da. Nerabezeroan ematen den hizkuntza-mudantza Euskal Herrian egin diren beste ikerketa batzuetan garbi deskribatu da. Pasai Donibane eta Lezoko gazteek ere adin tarte honetan gaztelania gehiago erabiltzeko joera argia erakutsi eta deskribatu dute. Lagunartean erdara nagusitzen den euskara eta gaztelania nahasten den hizkuntza-praktika ohikoa bihurtzen da, kode-aldaketa gazte hauen hitz egiteko *modu normala* bihurtuz:

Galdera: Kanean zaudetenean zer hizkuntza entzuten da? Nola egiten duzue?

N6: Normala... Ez da euskaraz ez da erderaz

Galdera: Zer da normala?

N6: Normala...

N8: ¿El qué? Ez naiz enteratu

N6: ...hori da normala: "el que ez naiz enteratu"

(Pasai Donibaneko nerabeak, 13-14 urtekoak)

⁶ Nerabeen testigantzak txertatzeko garaian talde-elkarrizketetan parte hartu zuen pertsona bakoitza kode batekin identifikatu dut: letra bat (M edo N) eta zenbaki bat. Ikerketa lan honetan generoa ardatzak garrantzia duenez, M letrak mutila adierazi nahi du eta N letra neska.

⁷ Joan Pujolarrek honela definitzen du hizkuntza-mudantza: "Emprem el concepte de "muda lingüística" per referir-nos tant als canvis com a les permanències lingüístiques que es troben en qualsevol contemplació dinàmica dels usos lingüístics, és a dir, en la comparació entre els usos lingüístics en dos àmbits o camps relacionals o en dos moments diferents. El concepte es pot projectar també a la comparació entre diferents posicionaments lingüístics dels individus, ja siguin relatius a usos, ja ho siguin a adscripcions simbòliques d'identificació lingüística (Pujolar, Gonzalez, Font, Martínez, 2010:45)"

Esan daiteke, hizkuntza bat edo bestea egiteko gazteek eman dituzten arrazoiak bi multzotan antolatu daitezkeela: ohiturak eta diskurtsoak. Jaso ahal izan dudaren arabera, hizkuntza-mudantzaren atzean hizkuntza-ideologia dagoela dirudi. Haurtzaroan euskararen inguruan jasotako mezuak ahultzearekin batera, nerabeak heldutasunera begira daude. Heldu izate horretan gaztelania nabaritzen dute prestigio-hizkuntza gisa. Nerabeek kapital sinbolikoa edukitzeko gaztelania garrantzitsua dela hautematen dute, eta ez dituzte euskararekin lotutako diskurtso erakargarrik topatzen. Horri gehitzen zaio gazteen aisialdiko jardueretan euskarak duen presentzia urria. Azken finean, behatutako prozesuetan oso argi ikusten da hizkuntzaren bidez nerabeek identitatea nola *performatzen* duten. Hau da, hizkuntza-identitatea ere, generoarena bezala, etengabeko osaketa eta aldaketa prozesuan dagoela ondorioztatu daiteke, eta prozesu horretan etengabe heldu izatera iritsi behar dutela jasotzen dutenez, pertsona helduaren papera *performatzeko* gaztelaniaz “jokatzen dute eta jolasten dira”.

3.6. Generoa nerabeen hizkuntza-praktiketan: genero-identitatearen jokoa

Generoa aldagaiak nerabeen hizkuntza-praktiketan zehazki nola operatzen duen aztertuta neska eta mutilen arteko ezberdintasun argiak ematen direla ondorioztatu dut, eta alde horretatik, behatutakoak eta nerabeekin izandako talde-elkarriketetan jasotakoak bat datoz. Mutilek mugimendurako joera handiago adierazi dute, beraien presentzia nabarmentzen dute eta espazio handiago okupatzen dute. Gainera, mutilek jarrera oldarkorragoa adierazten dute eta gehiago entzuten zaie. Protagonismoa bereganatzen saiatzen dira eta, gehienetan lortu ere lortu egiten dute. Salbuespenak ere badaude, noski⁸. Zenbaitetan aztoratuak zeuden neskak behatu ditut, baita talde handian protagonismoa hartzen zutenak ere. Mutil taldeak dinamiketan lasai parte hartzen ere ikusi ditut, eta espazio egokiak utziz gero mutilekin elkarriketa giroa lortzea posible dela ere agerian geratu da.

Hizkuntza-praktikei dagokionez Pasai Donibane eta Lezoko nerabeen artean neskek euskara gehiago egiten dutela ondorioztatu dut. Gaztetxoek hala identifikatu dute eta behaketetan horrela dela berretsi ahal izan dut. Neskek gehiago erabiltzeko bi arrazoi ematen dute: hizkuntza-prestigioa eta aisialdiko praktikak. Lehenengo arrazoiak, beraz, prestigioarekin lotuta dago: *guay izatearekin*. Ulertu daiteke gaztelaniaren bidez mutilek estatus berezia lortuko luketela eta horregatik gaztelaniaz egiten dute hizkuntza horrek ematen dien balore sinbolikoa handitzeko nahian. Mutilek botere estatus batetik abiatzen direnez, gaztelania erabiltzeak ez die ekartzen arazo handirik. Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeek maiz jasotzen dute euskara erabiltzeko agindua, baina, mutila izateak mutilei ematen dien posiziotik errazagoa dute agindu horri aurre egitea, batez ere, haurrei eta transmisioari oso lotuta dagoen agindua dela konturatzen direlako. Neskak, ordea, beste posizio batean daude, eta gainera, etengabe ikusi dugun bezala euskararen transmisioaren ardura emakumeengan ardaztua jarraitzen duenez, euskaraz egitearen agindua propioago sentitzen dutela pentsatu daiteke. Bigarren arrazoiak, aisialdiko praktiken lotuta dator, batez ere, kirol praktikekin. Mutilen artean nerabezaroan garatzen den jardura arrakastatsuna kirola da, eta ikerketa honetan (eta beste batzuetan) agerian geratu den bezala euskararen presentzia kirolean oso apala da. Nesken artean, aisialdiko praktiken aniztasuna handiagoa da eta, hortaz, euskaraz egiten diren jardura gehiagoetan parte hartzeko aukera handiago dute.

Bestalde, oso deigarria egin zait neska eta mutilen artean hitz egiteko modu ezberdinak topatu izana. Mutilen artean elkarriketa luze gutxi jaso ditut. Euren arteko komunikazio egoera arruntena esaldi eta, batez ere, esamolde motzez osatutakoak dira. Ezarritako genero rolaren arabera bakoitzari hitz egiteko modu bat dagokio, eta mutilen solasaldietan esaldi labur eta amaitu gabeak erabiltzen dituzte (etenak, isiluneak...), nesken artean, aldiz, solasaldi luzeagoak eta giro lasaiago batean edukitzeko joera nabarmentzen da. Diferentzia hauek oso lotuta daude batzuk eta besteek garatzen dituzten gorputza dinamikekin: mugimendua edo geldotasuna.

⁸ Salbuespenezko adibide horiek oso interesgarriak iruditzen zaizkit, arautik kanpo edo mugan dauden subjektuak eta jokabideak, araua bera eta erdigunea argien erakusten digutenak baitira. Performatibitatearen ikuspegiaren arabera salbuespen horiek identitate osatze ez-determinatua erakusten digute. Maskulinitatea edo feminitatea jokatzeo etengabeko presioa jasotzen badugu ere, norberak badu identitate propioa osatzeko ahalmena eta salbuespenek horren berri ematen digute.

Eckert-en ustez mutilek ezberdintasun objektiboetan oinarritzen dute beraien arteko lehia, indarra edo abilezia erabiliz. Nesken identitatea, aldiz, adiera sinbolikoetan oinarritzen da. Horrela itxura fisikoa, arropa, edo hizkuntz erabilera, nesken identitate adierazgarri garrantzitsu bilakatzen dira (Eckert, 1989:256). Ondorioz, mutilek zer egiteko gai diren erakutsi behar dute (egin). Neskek, aldiz, bere izaera zertan datzan adieraztea dute helburu (izan). Nire ikerketan ezberdintasun hauek ageri dira: mutilen artean txantxa, erronka, iraina eta ziria nagusitzen da eta hizkera horretan etengabe trebatzen dira. Nesken artean, ordea, solasaldi luzeak eta txutxu-mutxuak deituak izaten direnak gailentzen dira. Azken finean, batzuk eta besteak hizkuntza *performatzen* ari dira. Hizkuntzaren bidez, identitate zehatz batzuk jokatzeko/antzezteko ari dira, eta hizkuntza erabilera horren bidez genero identitate batzuk *performatzen* dituzte:

M7: *Hor ginen sei mutil bakarrikan ta hamar minutu hizketan lasai...*

N12: *Kar, kar, kar, kar... Hamar minutu... (barrez). Ez dago gaizki (ironiaz)*

M7: *Atsalde osoa ezingo genuke. Atsalde osoa mutilen artean... gu astuak gera. Igual neskak hitz egiten dute mutilez xuabego edo, ez dakit. Mutilak ahal degu hitz egin xuabe, baino gaudenen talde handian, hasten da bat berotzen, beste harek txorrada bat esaten ta ordun... Ez da modu berdina.*

N12: *Nesken artean arratsalde osoa egoten gara hitz egiten. Beti dago zerbait kontatzeko.*

(Lezoko gazteak, 16 urtekoak)

Laburbilduz, esan daiteke nerabeekin egindako ikerketa honetan argi geratu dela genero rolen arabeko banaketa argia dela. Hori dela eta, nerabeek nesken ezaugarriak eta mutilen ezaugarriak garbi identifikatu eta ezberdintzen dituzte, eta hizkuntza-praktiketan diferentziak nabaritzen direla ikusi ahal izan dugu. Beraz, nire ustez, lekuan lekuko lanaren bidez lan honen hasieran planteatzen zen tesi nagusia berresten da: hizkuntza eta bere erabilerak gizartearen isla direla eta gizartea generoaren arabera antolatua dagoenez eta, norbanakoen sozializazio prozesuan “bi sexuen” arabeko bereizketa egiten indar eta energia handia erabiltzen denez, horrek eragina du hizkuntzaren gizarte erabileran.

4. Aitzingibel: etorkizunari begirako bideak

-Aitzingibel deitzen da bide luze bat egiten duelako aurretik eta beste bat atzetik, noski.

-Eta bide luze bat alde bakoitzean -gaineratu zuen Aliziak.⁹

Azken bi hamarkadetan “euskararen erabilera” kezka iturria bihurtu da, eta gehienetan haur, nerabe eta gazteengan jarri da lupa auzi hau planteatzerakoan. Ikerketa lan honetan, ordea, argi geratu zaidan kontua hau da: nerabeak helduen munduaren emaitza eta ispilu dira, nerabeen mundutik gustukoa ez duguna, helduen mundutik gustatzen ez zaiguna da. Eta ondorio horrek berdin balio du hizkuntza-praktikak deskribatzeko eta, baita, genero desberdinkeriaz hitz egiteko ere. Horrekin batera, lan honetan ondorio nagusi bat atera dut: euskararen biziberritze prozesua genero ikuspegiarekin aztertzeak oso garrantzitsuak eta interesgarriak diren gakoak eskaintzen dizkigula. Bide horretan, beraz, euskararen ikerketa sozialean genero teorietan azken hamarkadetan garatutakoak aplikatu beharko genituzke, ziur baina hizkuntzaren gizarte dinamikak ulertzeko oso baliagarriak direla.

Haur, nerabe eta gazteei buruz hitz egin baino, haur, nerabe eta gazteekin hitz egin eta egon behar dugula uste dut. Haien ahotsak entzun behar ditugu, asko esateko dutelako eta gako diren gauza asko adierazten digutelako. Beharbada, euskarari buruz gutxiago hitz egin behar dugu, eta gizartean ditugun praktika, diskurtso eta arau sozial eta kulturei buruz (eta kasu honetan genero ardatza bereziki kontutan hartuta) gehiago hitz egin behar dugu eta zalantzan jarri behar ditugu, horiek baitira boterezko hizkuntza harremanak mantentzen dituztenak.

⁹ Lewis Carroll-en “Alizia, ispiluan barrena” liburuko zita (Carroll, 1995)

2016ko irailen aurkeztu nuen Master Amaierako Lanean aipatu nuen Lezo eta Pasai Donibanen egindakoa esplorazio-ikerketak bat izan zela: aurrerago egin nahi ditudan beste hainbat ikerketarako abiapuntua. Svetlana Alexiévich¹⁰ idazlearen esaldi batekin amaitu nuen lana (“Puntu bat idatzi duzu, eta berehala hiru puntu bilakatu dira...”), eta ez da denbora asko igaro balizko hiru puntu horiek errealtatea bihurtzeko. Une honetan, Ikerketak Feministak eta Generokoak doktoregoa burutzen hasi naiz nerabeak, generoa eta hizkuntza uztartzen duen ikerketa lana eginez¹¹. Espero dut bide luze baten hasiera izatea...

5. Erreferentziak

- Acosta, Ainhoa (2013): “El rol de las mujeres vascas en la transmisión del euskera: el idioma en las dinámicas de género e identidad”, *EuskoNews* 656, Eusko Ikaskuntza, [http://www.euskoNews.com/0656zbbk/kosmo65601es.html]
- Agirrezabal, Lore et. al (2009) *Euskararen berreskuratzeko hizkuntzak biziberritzeko gako batzuk*, Garabide Elkartea, Eskoriatza.
- Altuna, Jaime (2016): “Euskara generoaren ispiluan barrena: hizkuntza praktikak, bizipenak eta gogoetak Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeen artean”, Master Amaierako Lana, argitaratu gabe, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU).
- Aresti, Nerea (2000): “El angel del hogar y sus demonios. ciencia, religión y género en la España del siglo XIX”, *Historia Contemporánea*, 21:363-394, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU).
- Bourdieu, Pierre (1985): *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*, Akal, Madrid.
- Butler, Judith (1990): “Variaciones sobre sexo y género: beauvoir, wittig y foucault” in Seyla Benhabib (ed.) *Teoría feminista y teoría crítica*, Ediciones Alfons el Magnánim, Valencia.
- Carroll, Lewis (1995): *Alice*. Pamiela.
- Connell, Robert W. (1997): “La organización social de la masculinidad” in Teresa Valdés y José Olavarria (eds), *Masculinidades, poder y crisis*, ISIS-FLACSO, Santiago de Chile.
- De miguel, Ana (2015-12-13): “Bi koloreen diktadurapean” in *Berria*.
- Del Valle, Teresa et al. (1985): *Mujer vasca: imagen y realidad*, Antrophos, Barcelona.
- Del Valle, Teresa (1987): “Contradicciones en torno a la actividad lingüística de la mujer vasca y su reflejo en korrika”, *Kobie antropología cultural*, 2:14-21.
- Eckert, penelope (1989): “The whole woman: sex and gender differences in variation”, *Language variation and change*, 1-03:245-267, Cambridge University Press .
- Feixa, Carles (1999): *De jóvenes, bandas y tribus. antropología de la juventud*. Ariel, Barcelona.
- Fernandez, Idoia (1994): *Oroimenaren hitza: ikastolen historia, 1960-1975*, UEU, Bilbo.
- Fernandez, Irantzu (2016): “Nerabezarako maitasun bizipenen etnografia: harremanen antolaketa, gorputz-lana eta heteroaraua bilboko gatetxoaren artean”, doktorego-tesia (argitaratu gabe), Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU).
- Garcia, Oihana (2016): “Hizkuntza-transmisioaren kate-begi isilak” *elhuyar.eus*, [http://komunitatea.elhuyar.eus/eraldaketa-elhuyar-da/2016/02/22/hizkuntza-transmisioaren-kate-begi-isilak]
- Hernandez, Jone M. (2004): “Euskara dela eta... neskek zer diote?” *BAT soziolinguistika aldizkaria*, 53:79-95, Soziolinguistika Klusterra.

¹⁰ Svetlana Alexiévich “La guerra no tiene rostro de mujer” liburuan idatzitako esaldia (2015:27)

¹¹ AFIT-eko (Antropologia Feminista Ikerketa Taldea) kidea naiz eta Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Sailak doktoreak ez diren ikertzaileak prestatzeko duen doktoratu aurreko programaren onuraduna naiz.

- Hernandez, Jone M. (2005): *Jolasgaraia. gaztetxoak, hizkuntzak eta identitateen adierazpenak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- Hernandez, Jone M. (2008): “euskara birpentsatu beharra, ekarpen batzuk antropologiati” in *BAT soziolinguistika aldizkaria*, 69: 27-42. Soziolinguistika Klusterra.
- Hernandez, Jone M. (2011). “Baina gu ere gazteak izan ginen. gazte euskalduna izatearen esanahia atzo eta gaur”, *Euskera*, 55-2: 579-607. Euskaltzaindia, Bilbo.
- Kasares, Paula (2014): *Euskaldun hazi nafarroan. euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Llona, Miren (2002): *Entre señorita y garçon. historia oral de las mujeres bilbainas de clase media (1919-1939)*, Universidad de Málaga, Málaga.
- Maqueira, Virginia (2001): “Género, diferencia y desigualdad”, *Feminismos, debates y teorías contemporáneas*: 127-190. Alianza Editorial, Madril.
- Pujolar, Joan, Gonzalez, Isaac, Font, Anna, Martínez, Roger. (2010) *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Generalitat de Catalunya.
- Rubin, Gayle (1986): “El tráfico de mujeres: notas sobre la economía política del sexo”, *Nueva Antropología*, iii-30:95-145, Mexico.
- Ugalde, Mercedes (1995) “Dinámica de género y nacionalismo. la movilización de vascas y catalanas en el primer tercio de siglo”, *Ayer*, 17: 121-155, Asociación de Historia Contemporánea.

6. Eskerrak eta oharrak

Artikulua hau 2016an Ikasketa Feministak eta Generokoak Masterrean burutu nuen “Euskara generoareen ispiluan barrena: hizkuntza praktikak, bizipenak eta gogoetak Lezo eta Pasai Donibaneko nerabeen artean” izeneko Master Amaierako Lanean oinarritua dago. Master Amaierako Lan horrek UPV/EHUko Berdintasunerako zuzendaritzaren diru laguntza izan zuen Genero ikuspegia barne hartzen duten master amaierako lanak egiteko laguntzen deialdian (2015/2016).

Eskerrak eman nahi ditut ikerketa lan horren ibilbidean alboan izan ditudan bidaide guztiak: Lezoko eta Pasai Donibaneko nerabeak, hauen begiraleak, iritzia eman didaten lagun guztiak, masterreko irakasleak eta ikaskideak, eta, batez ere, nire lana hain egoki, zuzen eta jator bideratu duen nire tutora: Jone Miren Hernandez.